

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ НАУК УКРАЇНИ

ДУ «Інститут регіональних досліджень
імені М. І. Долішнього НАН України»

ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ

Методичні рекомендації

Львів 2022

УДК 338.46:330.15

Оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону: методичні рекомендації / ред В. С. Кравців; П. В. Жук; ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України». Львів. 2022. 22 с.

У методичних рекомендаціях на основі опрацювання наявних теоретико-методологічних матеріалів, аналізу вітчизняної статистичної бази й інших офіційних джерел інформації обґрунтовано та розроблено науково-методичні засади оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону на національному (міжрегіональному) рівні. Запропоновано систему об'єктивних оціночних показників з їх групуванням і встановленням вагових часток та методичні інструменти визначення часткових й інтегральних індексів конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України.

Для науковців, працівників органів виконавчої влади й місцевого самоврядування, фахівців у сфері територіального й секторального стратегування, розвитку туристично-рекреаційної галузі, широкого кола осіб, які цікавляться питаннями організації туристично-рекреаційної діяльності.

Підготовлено в рамках виконання науково-дослідної теми «Конкурентоспроможність туристично-рекреаційної сфери Карпатського регіону України: оцінка та шляхи підвищення» (номер державної реєстрації 0122U002538)

Схвалено Вченою радою ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України» (протокол № 8 від 8 листопада 2022 р.)

Рецензенти:

Гринів Л. С., д.е.н., професор, завідувач кафедри економіки України Львівського національного університету імені Івана Франка

Шульц С. Л., д.е.н., професор, завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долішнього НАН України»

ЗМІСТ

1. Загальні положення	4
2. Методологічні аспекти оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери.....	6
3. Методика оцінювання конкурентоспроможності туристично- рекреаційної сфери регіону (національний рівень).....	12
3.1. Оціночні показники та індикатори.....	12
3.2. Порядок розрахунків.....	18
Висновки.....	21
Список використаних джерел:	22

1. ЗАГАЛЬНІ ПОЛОЖЕННЯ

Огляд стратегій розвитку регіонів й територіальних громад України засвідчує практично повсюдну присутність туристично-рекреаційної сфери серед їх цілей . Разом з тим, у більшості випадків сподівання щодо стратегічно вагомого впливу туризму на активізацію економічного розвитку територій не знаходять реального підтвердження, що зумовлюється необ'єктивністю оцінок конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів й окремих територій при відсутності науково обґрунтованих методик такого оцінювання.

З метою заповнення цієї прогалини у стратегуванні територіального розвитку пропонуються методичні прийоми оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України - складової їх господарської системи, у якій забезпечується здійснення економічної діяльності із задоволення туристично-рекреаційних потреб місцевого населення та мешканців інших регіонів і країн шляхом продукування й реалізації відповідних послуг і товарів на базі місцевих природних та інших ресурсів і факторів, яким притаманна туристично-рекреаційна атрактивність (від лат. *attrahere* – привабливість).

Розроблені методичні прийоми пропонуються для оцінювання міжрегіональної конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери на національному рівні. Методологічно вони кореспондуються з підходами до оцінювання конкурентоспроможності регіонів, запропонованих

Європейською комісією і використовуваних при розрахунку Індексів конкурентоспроможності регіонів (*The Regional Competitiveness Index, RCI*), та методикою Світового економічного форуму (СЕФ) щодо визначення Індексів конкурентоспроможності подорожей і туризму (*The Travel & Tourism Competitiveness Index, TTCI*), які наводяться стосовно країн у звіті «Конкурентоспроможність у сфері подорожей та туризму» (*«Travel and Tourism Competitiveness Report»*). Разом з тим, представлені нами методичні прийоми націлені на об'єктивізацію процесу оцінювання та використання статистичних й інших достовірних цифрових даних та відмову від застосування експертних оцінок.

2. МЕТОДОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ

Поняття конкурентоспроможності увійшло в науковий обіг у 1980-х роках з виходом робіт М. Портера. На початках це поняття розглядалося стосовно діяльності підприємств (компаній). Пізніше воно почало застосовуватися відносно галузей, окремих територій, регіонів та країн.

Методологічні підходи до оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону іманентно зумовлені необхідністю поєднання методів оцінювання конкурентоспроможності галузі (виду економічної діяльності) та регіону. У наукових дослідженнях трактування конкурентоспроможності галузі різняться. Зокрема, її пропонується розглядати як ступінь можливості галузі в умовах вільного ринку створювати блага, які відповідають вимогам як внутрішнього, так і зовнішніх ринків [1]; як властивість суб'єктів мезорівневої конкуренції (галузей, видів економічної діяльності, кластерів), що характеризується ступенем реального чи потенційного задоволення ними конкретної потреби порівняно із аналогічними суб'єктами конкуренції. Конкурентоспроможність галузі формує конкурентоспроможність національної економіки та визначається рівнем конкурентоспроможності підприємств, які її утворюють [2]. Науковцями також зазначається взаємозв'язок конкуренто-

спроможності галузі та суб'єктів господарювання, що її формують, однак підприємства галузі можуть мати різні рівні конкурентоспроможності, при цьому конкурентоспроможністю, наприклад, глобального рівня може володіти лише одне-два з підприємств, що використовують унікальні ресурси чи технології, при значно нижчих рівнях конкурентоспроможності інших підприємств галузі, яким відповідні ресурси чи технології недоступні.

Конкурентоспроможність регіонів також трактується по різному: як здатність підприємств регіону витримувати конкуренцію на товарних ринках; як спроможність регіональної економіки забезпечувати зростання добробуту населення регіону; як здатність витримувати конкуренцію з боку інших регіонів у боротьбі за ресурси, необхідні для стійкого розвитку території та вирішення на цій основі соціально – економічних завдань [3].

Розглядаючи питання оцінювання конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону необхідно синтезувати методологію оцінювання конкурентоспроможності регіонів та галузей з урахуванням специфіки туристично-рекреаційної сфери, яка, маючи усі ознаки галузі, окремо не виділена у класифікаторі видів економічної діяльності й системі державної статистики України.

Методологія оцінювання конкурентоспроможності регіонів зазвичай передбачає побудову зведених індексів, які розраховуються на основі обраних факторів. Проблеми

системного оцінювання при цьому полягають в обмеженості статистичних показників на регіональному рівні.

Серед низки підходів до оцінювання конкурентоспроможності регіонів можна виділити запропонований Європейською комісією індексний підхід, який полягає у розрахунку Індексу конкурентоспроможності регіонів (*The Regional Competitiveness Index, RCI*). Індекс *RCI* розраховується за 11 компонентами (чинниками), об'єднаними у три групи: базова, ефективності та інноваційна.

Базову групу складають компоненти: регіональні та національні інституції, макроекономічна стабільність, інфраструктура, охорона здоров'я та базова освіта.

Група ефективності включає три компоненти: вища освіта та навчання впродовж життя, структура та ефективність ринку праці й розмір ринку.

Інноваційна група також складається з трьох компонентів: технологічна готовність як підприємств, так і домогосподарств, рівень просування бізнесу, інновації.

Для кожної групи компонентів розраховуються субіндекси як середнє арифметичне балів окремих компонентів, а індекс *RCI* є результатом середньозваженого значення субіндексів [4].

Близький підхід пропонується для визначення конкурентоспроможності у сфері подорожей та туризму. Його застосовано при підготовці звітів «Конкурентоспроможність у сфері

подорожей та туризму» («*Travel and Tourism Competitiveness Report*») від Світового економічного форуму, де наводяться індекси конкурентоспроможності подорожей і туризму (*The Travel & Tourism Competitiveness Index, TTCI*) країн світу. Індекс розраховується раз на два роки на основі даних із загальнодоступних джерел та інформації від міжнародних організацій і експертів у сфері подорожей та туризму. Індекс TTCI служить інструментом вимірювання факторів й особливостей політики, які роблять країну привабливою для розвитку бізнесу, а також отримання інформації, корисної для урядів країн – учасниць дослідження, що планують розвивати туризм. В опублікованому за 2019 р. Звіті 4 основні субіндекси TTCI мали однакову вагу – 25% й диференціювалися на субіндекси нижчого рівня, які також мали рівну вагу. Україна у рейтингу 2019 р. зайняла 78 місце зі 140 країн, що оцінювалися, піднявшись на 10 позицій до рейтингу 2017 р. У табл. 1 наведені значення індексів України (у дужках – рівень відставання від країни-лідера та рейтингове місце по кожному субіндексу).

Зазначимо, що на сьогодні методологія TTCI - найбільш широко використовувана при оцінці конкурентоспроможності країн у сфері туризму.

Методичні підходи до оцінки глобальної конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери не без успіху застосовуються при розробленні моделей для оцінки

конкуреноспроможності туризму в зарубіжних регіонах, зокрема, у провінціях Китаю, долучаючи показники, що відображають особливості країни.

Таблиця 1

Показники індексів ТТСІ України у звіті Світового економічного форуму 2019

Сприятливість середовища	Сприятливість умов та політика у сфері подорожей та туризму	Інфраструктура	Природні та культурні ресурси
1	2	3	4
Бізнес середовище 4,1 (-2,0; 103)	Пріоритетність сфери подорожей та туризму 4,3 (-1,9; 92)	Авіаційна 2,7 (-3,9; 71)	Природні ресурси 2,2 (-3,8; 116)
Цивільна та соціальна безпека 4,8 (-1,9; 107)	Міжнародна відкритість 4,5 (-1,8; 55)		
Охорона здоров'я та гігієна 6,5 (-0,5; 11)	Конкуренентність за ціною 5,9 (-0,8; 19)	Наземна та портова 3,1 (-3,3; 77)	Культурні ресурси та бізнес
Трудові ресурси та ринок праці 4,8 (-1,0; 48)	Стала екологічна безпека 3,9 (-2,1; 114)	Туристична сервісна 4,3 (-2,4; 65)	подорожі 1,9 (-5,1; 55)

1	2	3	4
Інформаційна та комунікативна готовність 4,5 (-2,1; 78)			

Джерело: складено за [5]

Світова федерація міського туризму (World Tourism Cities Federation) оцінює рівень туристичного розвитку міст, охоплюючи 6 субіндексів, які характеризують туристичні потоки і доходи від туризму, туристичний потенціал, туристичну привабливість, підтримку туристичної індустрії з боку держави, вклад туристичної індустрії в економіку й задоволення туристичних потреб [6].

Ми розглядаємо оцінку конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіонів України як доповнення до глобальної оцінки конкурентоспроможності країни у сфері подорожей та туризму, що розкриває регіональні відмінності у ресурсному потенціалі й внутрідержавних умовах розвитку сфери. У пропонованій методиці зберігаються загальнометодологічні підходи, використовувані при визначенні індексів ТТСІ, разом з тим, у ній застосовуються показники та індикатори, які мають об'єктивне відображення у вітчизняній системі статистики, загальнодоступних матеріалах органів управління чи у наукових джерелах.

3. МЕТОДИКА ОЦІНЮВАННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ТУРИСТИЧНО-РЕКРЕАЦІЙНОЇ СФЕРИ РЕГІОНУ (НАЦІОНАЛЬНИЙ РІВЕНЬ)

3.1. Оціночні показники та індикатори

Оцінювання здійснюється за чотирма групами показників: група А – Сприятливість середовища; група Б – Інфраструктурний розвиток; група В – Природні та історико-культурні ресурси; група Г – Рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери. Кожна з виокремлених груп має однакову оціночну вагу – 25% і складається з підгруп показників та індикаторів (табл. 2)

Таблиця 2

Групи та вагові частки оціночних показників

Групи та вагові частки показників у %			
Сприятливість середовища, 25%	Інфраструктурний розвиток, 25%	Природні та історико-культурні ресурси, 25%	Рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери, 25%
Економічне середовище – 8,33%	Транспортна інфраструктура – 12,5%	Природні ресурси – 12,5%	Розвиток туристично-рекреаційної сфери - 25%
Безпека – 8,33%	Інформаційна та банківська інфраструктура – 12,5%	Історико-культурні ресурси – 12,5%	
Демографія та ринок праці – 8,33%			

Підгрупи показників характеризуються обраними індикаторами, які наділені однаковими ваговими частками:

Група А – Сприятливість середовища (25%)

Показник 1 – Економічне середовище (8,333)

Індикатори:

1.01 Підприємств на 10000 осіб наявного населення

1.02 Фізичних осіб-підприємців на 10000 осіб наявного населення

1.03 Валовий регіональний продукт (ВРП) у фактичних цінах

1.04 ВРП на одну особу

1.05 Капітальні інвестиції на одну особу

1.06 Прямі іноземні інвестиції на одну особу

1.07 Обсяг обороту роздрібної торгівлі на одну особу

1.08 Обсяг виробленої будівельної продукції на одну особу

1.09 Обсяг експорту товарів на одну особу

1.10 Обсяг імпорту товарів на одну особу

Показник 2 – Безпека (8,333)

Індикатори:

2.01 Кількість виявлених злочинів - випадків на 1000 осіб наявного населення

2.02 Кількість виявлених тяжких і особливо тяжких злочинів – випадків на 1000 осіб наявного населення

2.03 Кількість ВІЛ-інфікованих та хворих на СНІД - кількість хворих з діагнозом, що встановлений уперше в житті, на 1000 осіб наявного населення

2.04 Кількість хворих з уперше в житті встановленим діагнозом активного туберкульозу на 1000 осіб наявного населення

2.05 Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти

2.06 Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі водні об'єкти у % до загального водовідведення

2.07 Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення – тонн на квадратний кілометр

2.08 Обсяг відходів I – IV класів небезпеки, накопичених протягом експлуатації, у спеціально відведених місцях чи об'єктах – тис. т на квадратний кілометр

Показник 3 – Демографія та ринок праці (8,333)

Індикатори:

3.01 Чисельність наявного населення

3.02 Чисельність постійного населення у віці 16-59 років

3.03 Робоча сила у віці 15-70 років

3.04 Зайняте населення у віці 15-70 років

3.05 Загальний приріст (скорочення) населення

3.06 Безробіття населення у віці 15-70 років – у відсотках до робочої сили віком 15-70 років

3.07 Рівень середньої освіти (за результатами ЗНО)*:

- не подолали поріг, %

- отримали 180-200 балів

3.08 Кількість студентів закладів вищої освіти – на 10000 наявного населення

Група Б – Інфраструктурний розвиток (25%)

Показник 4 – Транспортна інфраструктура (12,5%)

Індикатори:

4.01 Кількість аеропортів (без військових)

4.02 Пасажиропотік аеропортів

4.03 Довжина автомобільних доріг загального користування – на квадратний кілометр

4.04 Перевезення пасажирів автомобільним транспортом (автобусний)

4.05 Експлуатаційна довжина залізничних колій загального користування – на квадратний кілометр

4.06 Відправлення пасажирів залізничним транспортом

Показник 5 – Інформаційна та банківська інфраструктура (12,5%)

Індикатори:

5.01 Відсоток населення, що за останні 12 місяців користувалися послугами Інтернету

5.02 Частка домогосподарств, які мають доступ до послуг Інтернету вдома

5.03 Абоненти Інтернету – на 10000 наявного населення

5.04 Абоненти кабельного телебачення – на 10000 наявного населення

5.05 Обсяг реалізованих послуг у сфері телекомунікацій та поштового зв'язку на одну особу

5.06 Кількість банківських відділень- на 100000 наявного населення

Група В – Природні та історико-культурні ресурси (25%)

Показник 6 – Природно-ресурсний потенціал (12,5%)

Індикатори:

6.01 Лісистість території, %

6.02 Частка гірських територій, %

6.03 Наявність об'єктів природно-заповідного фонду

України*:

- кількість об'єктів природно-заповідного фонду України

- площа об'єктів природно-заповідного фонду

6.04 Кількість природних об'єктів Світової спадщини

6.05 Наявність лікувальних мінеральних вод*:

- кількість родовищ лікувальних мінеральних вод

- запаси лікувальних мінеральних вод

6.06 Кількість родовищ лікувальних грязей, озокериту, озер та лиманів з лікувальною ропою

6.07 Густота річкової мережі

6.08 Площа озер, ставків та водосховищ

6.09 Наявність морських пляжів

6.10 Кількість об'єктів полювання*:

- кількість копитних тварин на території мисливських угідь

- кількість хутрових звірів на території мисливських угідь

- кількість пернатої дичини на території мисливських угідь

Показник 7 – Історико-культурні ресурси (12,5%)

Індикатори:

7.01 Загальна кількість історико-культурних об'єктів, що перебувають на державному обліку

7.02 Кількість культурних пам'яток національного значення, занесених до Державного реєстру нерухомих пам'яток України

7.03 Кількість елементів, включених до Національного переліку елементів нематеріальної культурної спадщини України

7.04 Кількість історико-культурних об'єктів Світової спадщини

Група Г – Рівень розвитку туристично-рекреаційної сфери (25%)

Показник 8 – Розвиток туристично-рекреаційної сфери (25%)

Індикатори:

8.01 Кількість колективних засобів розміщування

8.02 Кількість місць у колективних засобах розміщування

8.03 Кількість осіб, що перебували у колективних засобах розміщування

8.04 Кількість спеціалізованих засобів розміщування

8.05 Кількість місць у спеціалізованих засобах розміщування

8.06 Кількість осіб, що перебували у спеціалізованих засобах розміщування

8.07 Кількість суб'єктів туристичної діяльності (туроператорів, турагентств, суб'єктів, що здійснюють екскурсійну діяльність)

8.08 Кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентствами

8.09 Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності (Тимчасове розміщення й організація харчування)

8.10 Капітальні інвестиції за видами економічної діяльності (Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок)

*Індикатор розглядається із кількох складників

3.2. Порядок розрахунків

Індекс конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери регіону розраховується як середнє арифметичне чотирьох груп показників, які, у свою чергу, розраховуються як середнє арифметичне значень своїх індикаторів (у разі, якщо індикатор містить кілька складників, його вага є рівною іншим індикаторам і формується як середнє арифметичне складників).

Оцінювання здійснюється за шкалою від 1 (найгірше значення) до 7 (найкраще значення), що відповідає методиці визначення ТТСІ. Такий підхід дозволяє використовувати як експертні оцінки, так і об'єктивні (тверді) дані. Перехід від так званих твердих даних (статистичних тощо) до семибальної шкали здійснюється їх приведенням (нормалізацією) до шкали 1 – 7. У пропонованій методиці нормалізація здійснюється:

- у випадку приведення даних, за якими найкращим є максимальне значення, за формулою (1):

$$O_{ip.} = 6 \times \left(\frac{Z_p. - Z_{мін.}}{Z_{мак.} - Z_{мін.}} \right) + 1, \quad (1)$$

де: $O_{ip.}$ – оцінка регіону за окремим індикатором; $Z_p.$ – числове значення даних по регіону за індикатором; $Мін.з$ – мінімальне значення вибірки за індикатором серед регіонів; $Мак.з$ – максимальне значення вибірки;

Приклад розрахунку:

Індикатор 5.06 Кількість банківських відділень на 100 тис. наявного населення (Львівська область)

Львівська обл. – 22 відділення; мінімальне значення – 14 відділень (Тернопільська обл.); максимальне значення – 37 відділень (м. Київ) [7]

$$O_{ip.} = 6 \times \left(\frac{22 - 14}{37 - 14} \right) + 1 = 3,1$$

- у випадку приведення даних, за якими найкращим є мінімальне значення (індикатори показника 2 – Безпека; індикатори 3.05; 3.06; складова індикатора 3.07 Рівень середньої освіти (за результатами ЗНО) - «не подолали поріг, %», за формулою (2):

$$O_{ip.} = -6 \times \left(\frac{Z_p. - Z_{мін.}}{Z_{мак.} - Z_{мін.}} \right) + 7, \quad (2)$$

де: O_{ip} – оцінка регіону за окремим індикатором; Z_p – числове значення даних по регіону за індикатором; $Мак.з$ – максимальне (найгірше) значення вибірки $Мін.з$ – мінімальне (найкраще) значення вибірки за індикатором серед регіонів

Приклад розрахунку:

Індикатор 3.06 Безробіття населення у віці 15-70 років – у відсотках до робочої сили віком 15-70 років (Львівська область)

Львівська обл. – 6,5%; мінімальне значення – 5,0% (Харківська обл.); максимальне значення – 13,7% (Луганська обл.) [8]

$$O_{ip.} = -6 \times \left(\frac{6,5 - 5,0}{13,7 - 5,0} \right) + 7 = 6,0$$

Інформаційною базою для проведення оцінювання служать:

- дані Державної служби статистики України;
- офіційні дані профільних міністерств, відомств, підприємств, організацій тощо;
- інші достовірні дані – наукових і науково-дослідних установ, державних кадастрів і реєстрів, міжнародних організацій тощо.

ВИСНОВКИ

Розроблені методичні рекомендації базуються на опрацюванні наявних теоретико-методологічних матеріалів, аналізі доступності необхідних інформаційних джерел та спрямовані на вирішення завдань об'єктивізації процесів стратегування розвитку туристично-рекреаційної сфери на регіональному рівні. Запропоновані оціночні показники з їх групуванням й встановленням вагових часток та методичні інструменти визначення інтегральних індексів конкурентоспроможності дозволяють отримати достатньо високого рівня достовірності порівняльні значення міжрегіональної конкурентоспроможності туристично-рекреаційної сфери в Україні, необхідні для процесів стратегічного планування напрямів економічного розвитку вітчизняних регіонів у невоєнний період.

Вразливість туристично-рекреаційної діяльності до безпекових чинників призводить до беззмістовності поняття її економічної конкурентоспроможності в умовах війни. Разом з тим, у повоєнний період слід очікувати швидкого відродження сфери туризму й рекреації завдяки значному відкладеному попиту на подорожі, активний відпочинок, санаторно-курортне лікування.

Методичні рекомендації можуть бути використані органами виконавчої влади й місцевого самоврядування, фахівцями з територіального планування, прогнозування розвитку туристично-рекреаційної сфери, широкого кола осіб, які цікавляться питаннями організації туристично-рекреаційної діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гохберг О. Ю. Конкурентоспроможність бізнесу: теоретико–методологічні основи аналізу. *Вісник Львівської державної фінансової академії*. 2010. № 18. С. 52.
2. Борисова Т. М. Конкурентоспроможність галузі: детермінанти формування та сучасні методи оцінювання. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2011. № 6. Т. 1. С. 55.
3. Романко О. П. Поняття конкурентоспроможності регіону та його ознаки. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3869>.
4. Мальцев В. С., Кузьмінська Г. Є. Методологія оцінювання регіональної конкурентоспроможності на прикладі Європейського Союзу. *Наука та наукознавство*. 2022. № 1 (115). С. 34-47.
5. The Travel & Tourism Competitiveness Report 2019. *The World Economic Forum*: website. URL: https://www3.weforum.org/docs/WEF_TTCR_2019.pdf
6. Онищенко Е. В. Методологические подходы к оценке конкурентоспособности объектов в сфере туризма на мезо- и микроуровне: зарубежный опыт. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/metodologicheskie-podhody-k-otsenke-konkurentosposobnosti-obektov-v-sfere-turizma-na-mezo-i-makrourovne-zarubezhnyy-opyt>.
7. Національний банк України. Огляд банківського сектору. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Banking_Sector_Review_2020-02.pdf?v=4
8. Статистичний збірник «Регіони України 2019». Частина 1. Київ: Державна служба статистики України, 2020. С. 72.